

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej

Niemcy w okresie I wojny światowej

WINFRIED BAUMGART (wyd.): *Die Militärpolitischen Berichte des Freiherrn von Keyserlingk aus Petersburg Januar—Februar 1918*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1967, ss. 87—104.

W okresie rokowań, które poprzedziły podpisanie pokoju w Brześciu, przebywała w Petersburgu od 23 grudnia 1917 do 14 lutego 1918 r. mieszana komisja zajmująca się sprawą jeńców wojennych. Na czele komisji stał hrabia Mirbach, późniejszy poseł niemiecki w Moskwie. Z ramienia naczelnego dowództwa wojskowego i marynarki wojennej wchodził do wspomnianej komisji, jako pełnomocnik, Walther Freiherr von Keyserlingk. Napisał on jedenaście raportów, skomentowanych i wydanych przez Winfrieda Baumgarta, autora dysertacji doktorskiej pt. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Weltkrieges* przygotowanej do druku przez wydawnictwo Oldenbourg w Monachium. Raporty Keyserlingka, pisane z pozycji reakcyjnego junkra i oficera pruskiego, zawierały wyłącznie relacje na temat panującej wówczas w Petersburgu sytuacji politycznej. Wywarły one znaczny wpływ na formowanie polityki wschodniej cesarskich Niemiec na początku 1918 r. Były bowiem czytane nie tylko przez kanclerza, lecz także przez samego cesarza Wilhelma II, który opatrzył je swymi charakterystycznymi uwagami. Były też brane pod uwagę na posiedzeniu Rady Koronnej w Homburgu w dniu 13 lutego 1918 r., kiedy to zapadła decyzja podjęcia dalszych działań wojennych na froncie wschodnim.

EBERHARD PIKART (wyd.): *Ein Brief Kurt Riezlers an den Hamburger Bürgermeister Petersen vom 1. Februar 1924*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1967, ss. 211—218.

Kurt Riezler był w latach 1914—1917 jednym z najbliższych współpracowników i doradców politycznych kanclerza Rzeszy Bethmanna Hollwega. Po I wojnie światowej był przez krótki czas (od listopada 1919 do kwietnia 1920 r.) dyrektorem gabinetu prezydenta Rzeszy, po czym poświęcił się wyłącznie działalności publicystycznej i naukowej. Skomentowany i wydany przez Pikarta list Riezlera ma istotne znaczenie historyczne, gdyż porusza sprawę rewizji konstytucji weimarskiej. Propozycje Riezlera szły w kierunku zlikwidowania dominującej roli Prus w Rzeszy, co było pozostałością konstytucji bismarkowskiej.

Niemcy w okresie III Rzeszy

DIETER PETZINA: *Hauptprobleme der deutschen Wirtschaftspolitik 1932/33*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1967, ss. 18—55.

Autor, pracownik naukowy *Institut für Zeitgeschichte* w Monachium, omawia na przykładzie polityki zatrudnienia i polityki rolnej reakcję rządów niemieckich na sytuację gospodarczą w okresie od wiosny 1932 do lata 1933. Łączy się z tym bardzo interesujące zagadnienie, czy reżim hitlerowski wprowadził od chwili objęcia przezeń władzy swoją politykę czy też nawiązywał do linii politycznej zapoczątkowanej przez Papena i Schleichera. W wyniku analizy opartej na szczegółowych

studiach archiwalnych, Petzina dochodzi do wniosku, że narodowosocjalistyczna koncepcja polityki gospodarczej była wprowadzana w życie powoli i z dużymi wahaniem. Hitlerowi chodziło bowiem głównie o zdobycie poparcia wielkich przemysłowców i stąd duża ostrożność w występowaniu z nowymi koncepcjami. Wolał początkowo kontynuować politykę gospodarczą rozpoczętą przez poprzednie rządy, z tym że starał się ją wyzyskać dla własnych celów. Dopiero kiedy już zapewnił sobie poparcie wielkiego przemysłu i miał wypracowany własny program, zaczął wprowadzać go w życie.

THEODOR HEUSS: *Fragment von Erinnerungen aus der NS-Zeit*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1967, ss. 1—17.

Nieżyjący już pierwszy prezydent NRF Theodor Heuss napisał następujące autobiografie: *Vorspiele des Lebens* (Tübingen, Rainer Wunderlich Verlag, 1953) obejmująca okres młodości życia i *Erinnerungen 1905—1933* (Tübingen, Rainer Wunderlich Verlag, 1963), która została ukończona w styczniu 1963 r. Następnie po ukończeniu wszystkich prac związanych ze sprawami wydawniczymi Heuss kontynuował swoje pamiętniki, których następny tom miał obejmować okres hitlerowski. Pierwszy rozdział otrzymał tytuł *Die Machtergreifung*, drugi *Das Ermächtigungsgesetz*. Ten ostatni rozdział nie został jednak ukończony z powodu choroby i śmierci autora. Powyższe dwa rozdziały zostały opublikowane, z tym że drugi z dużymi skrótami poczynionymi — jak zapewnia ich wydawca i kustosz Archiwum Theodora Heussa, Eberhard Pikart — wyłącznie ze względów redakcyjnych.

Pierwszy rozdział nie ma poza szczegółami biograficznymi, charakterystyką i atmosferą środowiska, w którym obracał się Heuss, większego znaczenia w przeciwieństwie do rozdziału drugiego. Zajmuje się on sprawą pełnomocnictw dla Hitlera, za którymi — jak wiadomo głosował również Heuss zasiadając wówczas w *Reichstagu* z ramienia *Deutsche*

Staatspartei. Jakkolwiek Heuss przyznaje że „tego 'tak' nigdy nie będzie mógł wymazać z historii swego życia”, to jednak bagatelizuje znaczenie pełnomocnictw dla Hitlera. Stwierdza bowiem, że „według jego głębokiego przekonania ustawa o pełnomocnictwach dla Hitlera nie miała żadnego praktycznego znaczenia dla rozwoju narodowosocjalistycznej polityki”. Ocena ta jest oczywiście nie do przyjęcia z naukowego punktu widzenia.

KLAUS DÖRNER: *Nationalsozialismus und Lebensvernichtung*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1967, ss. 121—152.

Artykuł poświęcony jest problemowi eutanazji. Autor przedstawia to zagadnienie począwszy od genezy zjawiska aż do realizacji szeregu akcji eutanazji przez zbrodniczy reżim hitlerowski.

RUDOLF LILL: *Vatikanische Akten zur Geschichte des Zweiten Weltkrieges*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 4/1967, ss. 221—233.

Ożywiona dyskusja na temat stosunku Kościoła katolickiego, a zwłaszcza papieża Piusa XII do III Rzeszy, przyczyniła się zapewne do wydania zbioru watykańskich dokumentów dyplomatycznych dotyczących genezy II wojny światowej. Ma to być wielotomowa publikacja obrazująca działalność dyplomacji watykańskiej, kontakty z biskupami różnych biorących udział w wojnie narodów oraz ilustrująca działalność charytatywną. Publikacja wydana będzie w języku francuskim pt. *Actes et Documents du Saint Siège relatifs à la seconde guerre mondiale*. Wydawcami publikacji są trzej historycy z Zakonu Jezuitów: Pierre Blet, Angelo Martini i Burkhard Schneider. Dotychczas ukazały się dwa tomy tej publikacji. Pierwszy obrazuje działalność dyplomacji watykańskiej w okresie od marca 1939 do sierpnia 1940 r., drugi zawiera listy Piusa XII do biskupów niemieckich z lat 1939—1944. Ten ostatni ukazał się także w przekładzie nie-

mieckim pt. *Die Briefe Pius XII an die deutschen Bischöfe 1939—1944*. Mainz 1966. Rudolf Lill, pracownik naukowy Niemieckiego Instytutu Historycznego w Rzymie, napisał obszerną recenzję dwóch pierwszych tomów wydawnictwa dokumentów watykańskich. Artykuł recenzyjny Lilla informuje o treści i znaczeniu historycznym publikacji i zawiera szereg istotnych uwag krytycznych. Wydawnictwo zainteresuje bezsprzecznie historyków polskich, dotyczy bowiem również historii Polski. Np. Pius XII doradzał ówczesnemu rządowi polskiemu, by ten zgodził się na aneksję Gdańska i na międzynarodowe dochodzenie w sprawie rzekomych prześladowań mniejszości niemieckiej w Polsce, jeżeli Niemcy będą skłonne do rokowań także w innych sprawach.

Niemcy po II wojnie światowej

WALTER VOGEL: *Die Ursprünge der Teilung Deutschlands in der Kriegszieldpolitik der Alliierten*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 4/1967, ss. 193—212.

Obszerny i poprawny naukowo wywód autora oparty na obszernej literaturze przedmiotu sprowadza się właściwie do truizmu, że przyczyn podziału Niemiec szukać należy w sprzecznościach wynikających z dwóch różnych systemów społeczno-gospodarczych, które uniemożliwiły realizację wspólnej polityki w sprawie Niemiec. O wartości artykułu decyduje wyłącznie zebrana bibliografia.

LUTZ NIETHAMMER: *Die amerikanische Besatzungsmacht zwischen Verwaltungstradition und politischen Parteien in Bayern 1945*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1967, ss. 153—210.

Jest to bardzo interesujący artykuł, który nie tylko informuje o wykrystalizowaniu się całej struktury amerykańskich władz okupacyjnych, lecz także o współpracy tej władzy z tworzącą się administracją cywilną niemiecką. Współpraca ta — jak wynika z artykułu — nie zawsze układała się harmonijnie. Artykuł ma duże znaczenie dla poznania historii Niemiec bezpośrednio po II wojnie światowej.

Zestawił Z. K.